

Norina Bogatec

Šolanje v slovenskem jeziku v Italiji

Mreža šol s slovenskim oziroma slovensko-italijanskim učnim jezikom v Italiji doživlja pomembne spremembe v narodnostni in jezikovni sestavi šolajoče populacije. Ob pospeševanju procesov evropske integracije narašča zanimanje za učenje slovenskega jezika in spoznavanje slovenske kulture pri neslovenskih družinah. Po eni strani gre za izraz izboljšanja medkulturnih odnosov na narodnostno mešanem območju ob vzhodni italijanski meji, po drugi pa vzbuja pojav kulturno in jezikovno heterogenih razredov zaskrbljenost, ker negativno vpliva na znanje in rabo slovenščine.

Po uvodnem pregledu razvojnih dinamik slovenskega in dvojezičnega šolstva v Italiji sledi prikaz nekaterih podatkov iz pred kratkim zaključenih raziskav in posebnih obdelav.

Gljučne besede: slovenska šola v Italiji, heterogeni razredi, večkulturnost, večjezičnost, medkulturna vzgoja.

Education in the Slovene Language in Italy

The network of schools with Slovene as the teaching language in Italy, or better both Slovene and Italian as teaching languages, is subject to important changes as regards the national and linguistic composition of the schooling population. With the hastening of the European integration process, the interest for learning the Slovene language and culture among non-Slovenian families is increasing. On one hand, this reflects the improvement of intercultural relations in a nationally mixed area along the eastern Italian border, but on the other hand the phenomenon of culturally and linguistically heterogeneous classes causes concern, as it negatively affects the knowledge and use of the Slovene language.

The introduction on the development dynamics of the Slovenian and bilingual schooling in Italy is followed by some data of recently concluded researches and by some specific elaborations of such data.

Keywords: Slovenian schools in Italy, heterogeneous classes, multiculturalism, multilingualism, intercultural education.

Correspondence address: Norina Bogatec, Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI), via/ul. Beccaria 6, 34133 Trieste/Trst, Italy, e-mail: n.bogatec@slori.org.

1. Uvod

Šola je ena izmed najpomembnejših družbenih institucij. Razlogov za to je več. Brint (2011, 12–15) npr. navaja vsaj tri glavne. Prvi na lestvici je čas, ki ga mladi preživljajo v izobraževalnih ustanovah. S tega vidika je vloga šole nedvomno bolj relevantna od drugih socializacijskih okolij in praks. Drugi je količina denarja, ki ga države investirajo v vzdrževanje šolskih struktur in razvijanje šolskih dejavnosti. V Italiji, na primer, niha ustrezeni delež BDP-ja med 5 in 6 %. Tretji razlog zadeva število zaposlenih v izobraževalnem sektorju, ki sestavljajo eno izmed najštevilčnejših poklicnih kategorij. Pomembnost šole pri tem izhaja tudi iz prepričanja, da so njeni pozitivni vzgojno-izobraževalni učinki zaznavni pri posamezniku in posledično pri celotni družbi. Izobraženi človek skrbi v večji meri za svoje zdravje, bere informativno in drugo gradivo, sledi družbenemu dogajanju in je aktivno vključen v življenje svoje skupnosti.

Za manjšinsko narodno skupnost so šolske in izobraževalne ustanove, ki delujejo v njenem okviru, še dodatno pomembne, ker med njihove vzgojno-izobraževalne cilje sodi tudi ohranjanje jezikovnih in kulturnih značilnosti manjšinske skupnosti ter medgeneracijsko prenašanje njene kulturne dediščine. S tega vidika je izobraževanje v materinščini temeljnega pomena za obstoj in razvoj manjšinske družbe.

Zato ima pri Slovencih v Italiji šola še dodaten pomen. Analize o šolajoči se populaciji nudijo koristen vpogled v strukturo slovenske narodne skupnosti v Italiji (Stranj 1992, 231).¹ S spremljanjem števila vpisanih na posameznih stopnjah šolanja lahko spoznamo, kako se spreminja potencialni krog govorcev slovenskega jezika in poznavalcev slovenske kulture v Italiji, preko poznavanja jezikovnih in narodnostnih značilnosti njihovih družinskih okolij pa lahko ugotovimo stopnjo zanimanja za slovenski jezik in slovensko kulturo pri neslovenskih starših.

Svoj pogled na šolanje v slovenskem jeziku v Italiji bom razvila, izhajajoča iz zgornjih predpostavk. Po opisu šolske mreže bom prikazala glavne dinamike njenega razvoja po letu 1990 in izpostavila vprašanja, s katerimi se slovenska narodna skupnost v Italiji sooča na šolskem področju. Predstavljeni podatki izhajajo iz pred kratkim zaključenih raziskav in posebnih obdelav.

2. Slovenska šolska mreža v Italiji in značilnosti šolajoče populacije

Vrtci in šole s slovenskim učnim jezikom (ali slovenske šole in vrtci) v tržaški in goriški pokrajini ter večstopenjska šola s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom (ali dvojezična šola) v Špetru,²³ so sestavni del italijanskega državnega šolskega sistema in delujejo po istih načelih in pravilih, ki veljajo za italijanske državne šole. Na dvojezični šoli sta italijanščina in slovenščina enakovredna učna jezika po didaktičnem modelu ena oseba – en jezik. Na celodnevni osnovni šoli

je učna snov posameznih predmetov podana v obeh jezikih, na srednji šoli pa potekajo učne ure nekaterih predmetov v slovenščini drugih pa v italijanščini.

Vsi šolski programi so ministrski in povsem enaki italijanskim šolam z dodatnim predmetom slovenskega jezika in literature ter nekaterimi vsebinskimi dodatki pri predmetih zgodovine in zemljepisa. Učbeniki v slovenščini so uvoženi iz Republike Slovenije ali sestavljeni oz. prevedeni izrecno za potrebe slovenske šole v Italiji (Bogatec, 2004b).

Slovensko šolsko mrežo v Italiji sestavljajo otroški vrtci, osnovne ter srednje šole prve in druge stopnje. V spodnji tabeli je razvidno število posameznih enot: vse so državne, le v tržaški pokrajini so štirje vrtci občinski.

Tabela 1: Šolska mreža s slovenskim učnim jezikom in slovensko italijanskim dvojezičnim poukom v Italiji – šolsko leto 2014/15.

	Tržaška pokrajina	Goriška pokrajina	Videmska pokrajina	Skupaj
Ravnateljstva večstopenjskih šol	5	2	1	8
Otroški vrtci (starost: 3–5)	24	10	1	35
Osnovne šole (starost: 6–10)	19	9	1	29
Srednje šole prve stopnje (starost 11–13)	7	2	1	10
SKUPAJ	50	21	3	74
Ravnateljstva srednjih šol druge stopnje	4	2	-	6
Število smeri (starost 14–18)	11	6	-	17

Vir: Bogatec 2015a.

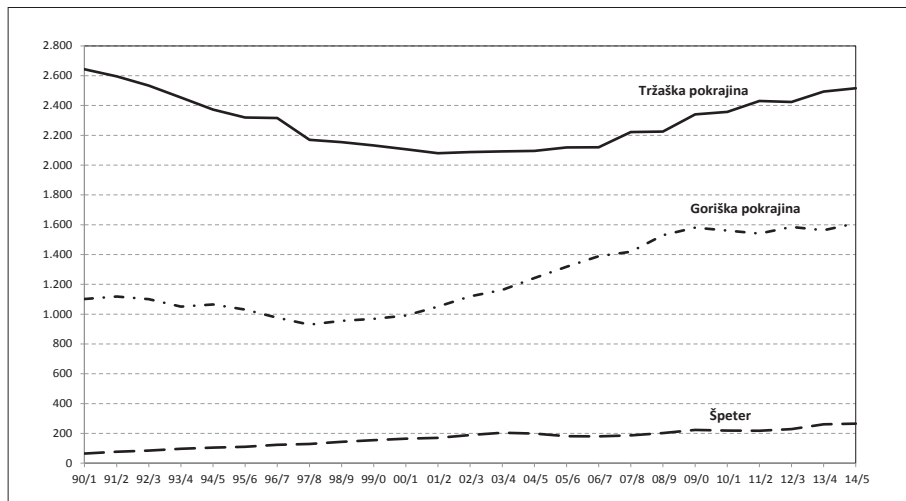
Porast vpisanih v slovenskih vrtcih in šolah v Italiji, ki smo mu priča v zadnjem petindvajsetletnem obdobju, je zelo pomemben podatek. Trend se sicer razlikuje glede na pokrajino: krivulja vpisov se na Goriškem začne obračati navzgor že v drugi polovici 90. let, medtem ko se na Tržaškem prvi znaki naraščanja šolajoče populacije pojavljajo po letu 2000 (Graf 1). V Špetru je vpis v dvojezično večstopenjsko šolo v nenehnem porastu vse do leta 2003, ko se njegov trend nekoliko upočasni (Graf 1).

V šolskem letu 2014/15 je celotna šolajoča populacija štela 4.390 vpisanih: 57 % je obiskovalo slovenske vrtce in šole na Tržaškem, 37 % tiste na Goriškem, preostalih 6 % pa se je šolalo v Špetru. Če se omejimo na osnovno šolo in upoštevamo celotno število vpisanih v tržaški in goriški pokrajini (slovenske in italijanske šole), je bil delež otrok v osnovnih šolah s slovenskim učnim jezikom 10,2-odstoten v šolskem letu 2012/13, kar pomeni, da je vsak deseti tržaški in goriški osnovnošolec obiskoval slovensko osnovno šolo.⁴

Naraščanje šolajoče populacije je tesno povezano s spreminjanjem njenih narodnostnih in jezikovnih značilnosti. Iz raziskav Slovenskega raziskovalnega inštituta SLORI⁵ izhaja namreč podatek, da se v vrtce in šole s slovenskim učnim

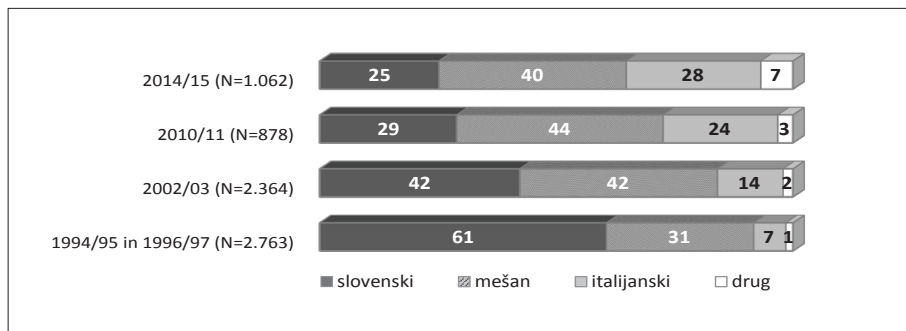
jezikom v Italiji v vedno večji meri vpisujejo otroci mešanih, a zlasti neslovenskih zakonov⁶. Graf 2 prikazuje spreminjanje strukture šolajoče populacije glede na tipologijo narodnostnega izvora⁷ v šolskih letih 1994/95, 1996/97, 2002/03, 2010/11 in 2014/15.

Graf 1: Dinamika vpisov v slovenske vrtce in šole v tržaški in goriški pokrajini ter v večstopenjsko šolo s slovensko-italijanskim dvojezičnim poukom v Špetru v obdobju šolskih let 1990/91–2014/15.

Vir: Bogatec & Bufon 1996, Bogatec & Bufon 1999, Bogatec 2011, Bogatec 2013, Bogatec 2015a.

Graf 2: Narodnostni izvor vpisanih v šolskih letih 1994/95 in 1996/97, 2002/03, 2010/11 in 2014/15.

Vir: Bogatec & Bufon 1996, Bogatec & Bufon 1999, Bogatec 2004a, Bogatec 2010, Bogatec 2015b.

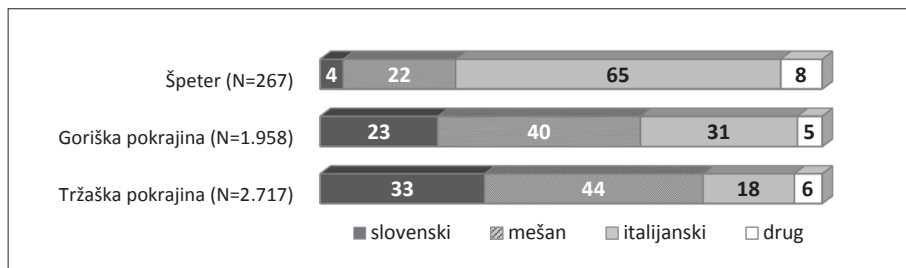
V drugi polovici 90. let je večina (61 %) vpisanih izhajala iz slovenskih družin, polovico manj (31 %) je bilo otrok iz mešanih zakonov, nekateri so prihajali iz italijanskega (7 %) ali drugega (1 %) narodnostnega okolja (Graf 2). V dvajsetih

letih se je slika precej spremenila: delež otrok iz mešanih zakonov narašča do šolskega leta 2010/11 in predstavlja večinski delež vpisanih tudi v šolskem letu 2014/15 kljub rahlemu upadanju; otrok iz slovenskih družin je le četrtnina, štiri oziroma sedem krat večji pa je delež otrok italijanskih staršev oziroma staršev drugih narodnosti (Graf 2).

Iz razporeditve podatkov za šolsko leto 2014/15 glede na pokrajino in stopnjo šolanja izhajata naslednji dve ugotovitvi:

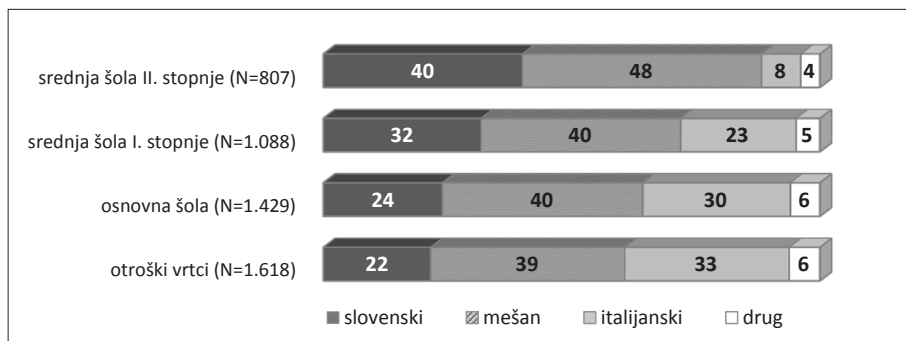
- če se s Tržaškega pomikamo proti Špetru, se delež otrok slovenskega in mešanega narodnostnega izvora manjša, večja pa se delež otrok iz italijanskih družin (Graf 3);
- od vrtca do srednje šole druge stopnje narašča delež otrok slovenskih in mešanih zakonov, delež otrok neslovenskih družin pa se manjša. Podatek je odvisen deloma od vedno večjega priliva otrok iz neslovenskih družin, deloma od prepisa otrok iz mešanih, a zlasti neslovenskih zakonov na italijanske šole pri prehajanju iz ene stopnje šolanja na drugo (Graf 4).

Graf 3: Narodnostni izvor vpisanih v I. letnike glede na pokrajino v obdobju 2010/11-2014/15.

Vir: Bogatec 2015b.

Graf 4: Narodnostni izvor vpisanih v I. letnike glede na stopnjo šolanja v obdobju 2010/11-2014/15.

Vir: Bogatec 2015b.

Zanimanje neslovenskih družin za vpis otrok v slovensko šolo narašča vzporedno s pospeševanjem procesov evropske integracije zlasti po vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo. Na različnih forumih o stanju in perspektivah slovenske šole v Italiji prihajajo do izraza nasprotujoči si občutki, ki jih znotraj manjšinskih izobraževalnih ustanov in manjšine nasploh vzbuja vpis otrok neslovenskega maternega jezika v slovensko šolo (Slovenska šola v Italiji 2013). Nekateri sprejemajo to prisotnost kot izziv, drugi kot problem, tretji pa jo doživljajo kot nevarnost za obstoj Slovencev v Italiji.

Naraščanje zanimanja za slovenski jezik in kulturo pri neslovenskih družinah in posledično večanje števila govorcev slovenskega jezika in poznavalcev slovenske kulture predstavljata nedvomno močan izziv. Vpliv slovenskih izobraževalnih ustanov na okolje se torej ne omejuje več na pripadnike slovenske narodne skupnosti v Italiji, kot se je to dogajalo v preteklosti, ampak učinkuje tudi na pripadnike večinskega prebivalstva. To zna biti velika prednost za slovensko manjšino, saj se neslovenski starši preko šolanja lastnih otrok seznanjajo z delovanjem slovenskih ustanov in neposredno spoznavajo kulturno in jezikovno raznolikost obmejnega prostora. Nekateri izmed njih se tudi opogumijo in odločijo za učenje slovenskega jezika.

Dejstvo pa je, da zaradi prisotnosti otrok, ki jim je slovenščina drugi jezik, prihaja pri nevodnih šolskih dejavnostih in v drugih zunajšolskih okoljih do zamenjave manjšinskega jezika z večinskim, kar vodi h krčenju priložnosti za komunikacijo v slovenščini in posledično k nižanju ravni znanja tega jezika. Te dinamike ošibijo status slovenščine, ki v zunajšolskem okolju ni enakopravna italijanščini bodisi glede javne rabe bodisi kot samega vpliva v neformalnih situacijah. V teh novih okoliščinah postaja potreba po sodobnejših pedagoških oprijemih in oblikovanju učinkovitejših didaktičnih pripomočkov vse bolj izrazita, kar predstavlja za nekatere resen problem. Učno osebje je namreč usposobljeno za poučevanje v razredih, v katerih so otroci slovenskega maternega jezika, nima pa ustrezne izobrazbe za poučevanje slovenščine kot J2 (drugega jezika) ali tujega jezika (Pertot 2009, 195). Poleg tega je treba tudi upoštevati, da v Italiji didaktično in pedagoško izpopolnjevanje ni obvezno in sloni na dobri volji posameznika.

Občutek nevarnosti, ki ga vzbuja prisotnost otrok iz različnih narodnostnih okolij v slovenskih šolah, pa je treba pripisati različnim pogledom na razvojne možnosti slovenske šole znotraj slovenske narodne skupnosti v Italiji. Kot manjšinska ustanova odigrava slovenska šola v Italiji pomembno vlogo osveščanja na področju ohranjanja in utrjevanja narodne zavesti. Spremembe v jezikovni in narodnostni sestavi šolajoče populacije postavljajo njeno vlogo pod vprašaj oziroma jo silijo k obravnavi vprašanja narodne identitete s sodobnejšimi pristopi (npr. ob upoštevanju dvojnih ali krajevnih identitet)⁸. Za del Slovencev v Italiji predstavlja ta izbira nevaren korak nazaj v smeri zmanjševanja pomena narodnostne opredelitve.

3. Učinki heterogenosti razredov na znanje in rabo slovenščine

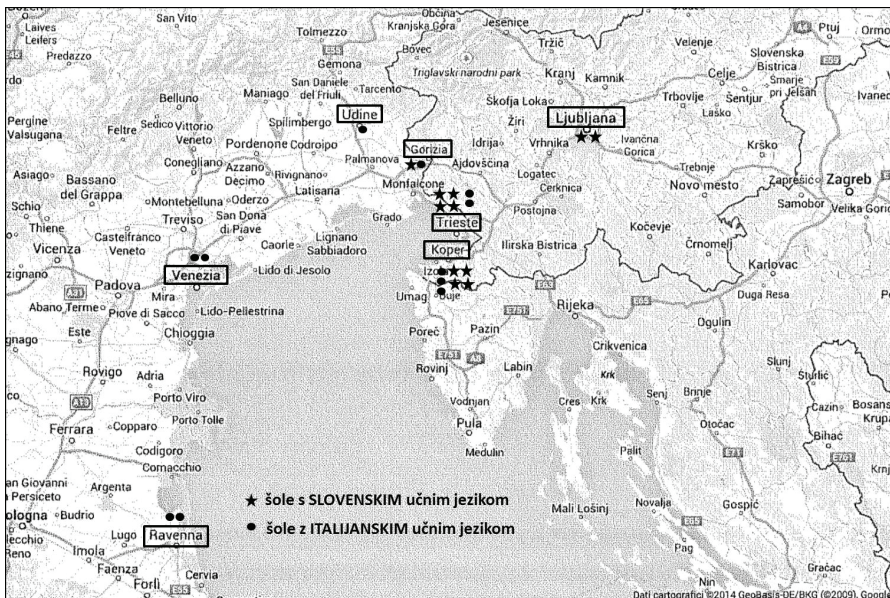
11

O učinkih vključevanja otrok neslovenskega maternega jezika v slovensko šolsko okolje zgovorno pričajo rezultati raziskave, ki je bila izvedena v okviru ravnokar zaključenega čezmejnega projekta EDUKA Vzgajati k različnosti/Educare alla diversità⁹. Interdisciplinarna primerjalna analiza o šolanju v jezikovno in kulturno heterogenih razredih obravnava populacijo učencev, ki so v šolskem letu 2012/13 obiskovali srednjo šolo prve stopnje v Italiji oziroma zadnje triletje osnovne šole v Sloveniji (11–14 let). Namen raziskovalne naloge je bil začrtati poklicni profil profesorskega kadra, ugotoviti jezikovne, kulturne in narodnostne značilnosti učencev in njihovih staršev ter preveriti, katere so izkušnje in pogledi treh anketnih skupin na šolanje v jezikovno in kulturno heterogenih razredih (Bogatec & Zudič Antonič 2014).

V raziskavo vključene šole se razlikujejo glede na:

- učni jezik,
- skupnost, v okviru katere delujejo, ki je lahko večinska ali manjšinska,
- tipologijo gravitacijskega območja šole z ozirom na prisotnost oziroma odsotnost zgodovinskih manjšin in
- možnost učenja manjšinskega jezika, ki jo učenci večinskih šol imajo oziroma nimajo v okviru učnega programa.¹⁰

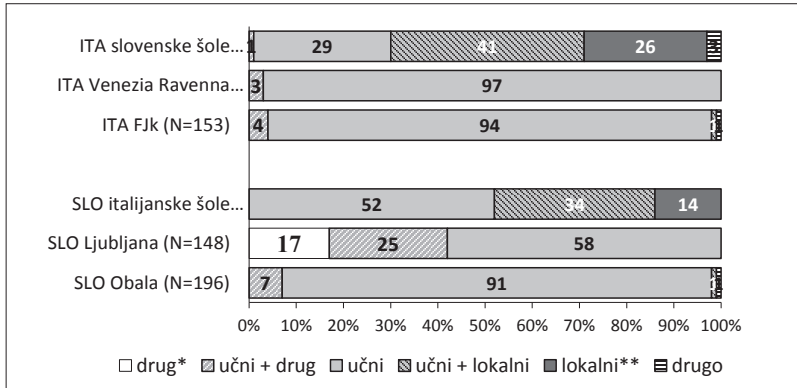
Karta 1: Geografska razporeditev v raziskavo vključenih šol projekta EDUKA.

Vir: Bogatec 2014.

Raba jezika oziroma jezikov s sošolci je eden izmed podatkov, ki označujejo jezikovno tipologijo v raziskavo zajetih učencev (Graf 5).¹¹ Na manjšinskih¹² šolah je vpliv večinskega jezika izrazit. Posebno izrazit je na slovenskih šolah v Italiji, saj kar dve tretjini učencev uporabljata v odnosu s sošolci (tudi) italijanski jezik.

Graf 5: Raba jezika oziroma jezikov pri sporazumevanju s sošolci.

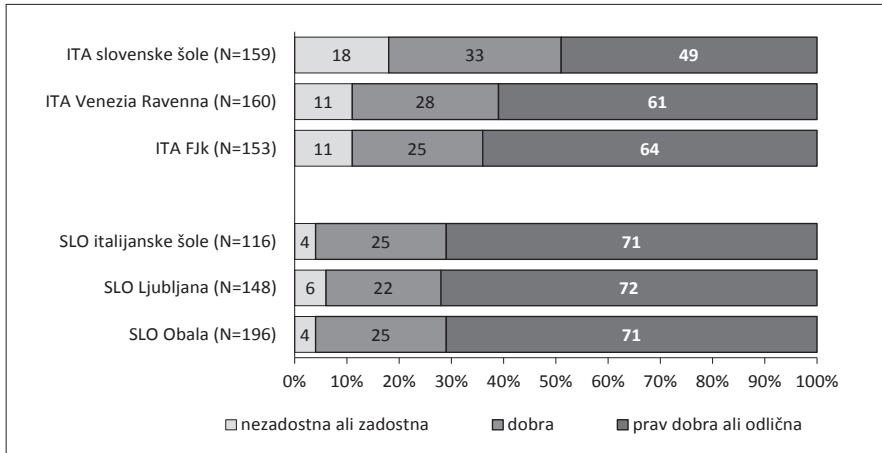
Vir: Bogatec 2014.

* Drugi jezik je jezik, ki je različen od slovenskega in italijanskega.

** Lokalni jezik je slovenski, če je učni jezik šole italijanski, in obratno.

Graf 6 ponazarja, kako učenci ocenjujejo svojo sporazumevalno zmožnost v učnem jeziku glede na kraj in učni jezik šole. Pri primerjavi izstopa največji oziroma polovični delež nizkih in srednjih ocen učencev iz slovenskih šol v Italiji.

Graf 6: Sporazumevalna zmožnost učencev v učnem jeziku šole.

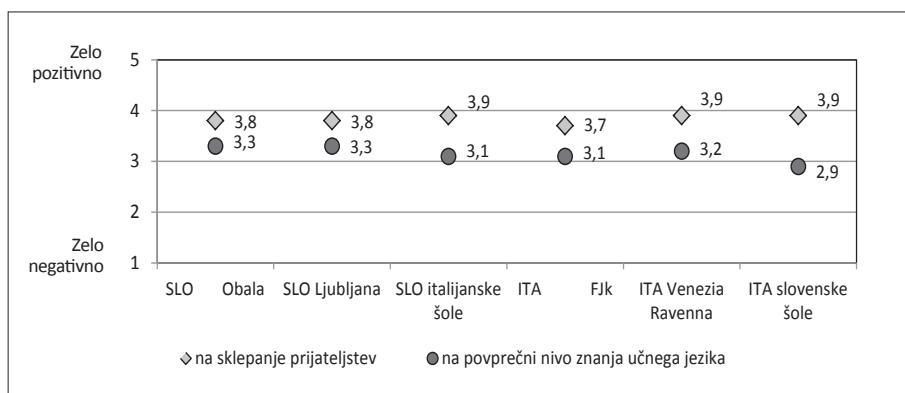

Vir: Bogatec 2014.

Zelo zanimivi so tudi rezultati o stališču staršev glede vpliva kulturno in jezikovno heterogenih razredov na sklepanje prijateljstev oziroma na povprečni nivo znanja učnega jezika v razredu. Starši menijo, da sestava razredov z učenci iz družin z različnimi jeziki in kulturami dokaj pozitivno vpliva na socializacijske dinamike med učenci, manj uspešno pa učinkuje na nivo znanja učnega jezika v razredu. Razlike so na manjšinskih šolah najbolj izrazite. Na slovenskih šolah v Italiji so slovenski, zlasti visoko izobraženi starši izrazili najvišjo stopnjo zaskrbljenosti (Bogatec 2014, 23–53).

Graf 7: Vpliv sestave razredov z učenci iz družin z različnimi jeziki in kulturami na sklepanje prijateljstev oziroma na povprečno raven znanja učnega jezika šole učencev v razredu.

Vir: Bogatec 2014.

Če se po eni strani sprejema prisotnost otrok iz neslovenskih, zlasti italijanskih družin, kot znak pozitivnega razvijanja medkulturnih odnosov, je po drugi nezadovoljstvo zaradi nižanja ravni znanja slovenščine precejšnje. Poučevanje učnega jezika kot J2 zahteva specifične didaktične pristope in usposobljen učni kader. Če je učni jezik manjšinski, prizadevanja šole in staršev ne zadostujejo in je potrebno, da manjšina načrtuje razvoj svojega jezika z dograjevanjem dosedanje izobraževalne ponudbe, s strokovnim usposabljanjem učiteljev in promocijo učenja slovenskega jezika in spoznavanja slovenske kulture. Potreba po ustanovitvi posebne ustanove oziroma Centra za slovenski jezik (Mezgec 2013, 95) postaja in dneva v dan močnejša in globoko občutena.

Na področju izobraževanja je za izboljšanje znanja slovenščine pomembno povezovanje in sodelovanje s šolami v Republiki Sloveniji. Rezultati iz projekta EDUKA kažejo, da je v čezmejnih delavnicah, namenjenih dijakom in učnemu osebju, skupno ustvarjanje lahko zelo uspešno in učinkovito, saj se šole iz različnih družbenih okoljih tako v Italiji kot Sloveniji soočajo s podobnimi težavami. Skupne potrebe postanejo tako konkretna osnova za načrtovanje čezmejnih pobud in izvajanje projektov, ki bi povečali učinkovitost dela v razredu s sinergijo kadrovskih in finančnih resursov.

Zgornji raziskovalni izsledki odpirajo še vrsto drugih vprašanj na področju slovenskega manjšinskega šolstva v Italiji. Iz sociološkega zornega kota je zanimiva zlasti vloga, ki jo ima pri izobraževanju otrok v manjšinskem jeziku povezava šole z okoljem, v prvi vrsti z družinskim.

Sodelovanje staršev je pri otrokovem vzgojno-izobraževalnem procesu izredno pomembno. Običajno je aktivnejše in intenzivnejše na prvih stopnjah šolanja, to se pravi pri obiskovanju otroškega vrtca in osnovne šole. Pri uresničevanju vzgojno-izobraževalnih ciljev vrtca/šole se to sodelovanje lahko razvija na več nivojih: na individualni ravni, ko gre za težave oziroma potrebe posameznega otroka; na sestankih, kjer pridejo do izraza vprašanja, ki zadevajo otroke kot skupine; lahko pa tudi, ko se razprava o vrtcu/šoli osredotoča na vlogo, ki jo ima kot vzgojno-izobraževalna struktura v večkulturnem in večjezičnem okolju. Vsi trije nivoji sodelovanja so enako pomembni in preko njih lahko starši razumejo, v kolikšni meri lahko vrtec/šola pripomore k temu, da se otrok kot posameznik in kot član skupnosti razvija v okolju, ki ga zaznamujeta večkulturnost in obmejnost. Za starše, ki ne obvladajo slovenskega jezika oziroma ne poznajo ali površno poznajo slovensko narodno skupnost v Italiji, je vključevanje v dejavnosti vrtca/šole na vseh treh opisanih nivojih še posebej pomembno (Bogatec 2012).

Ker prihajajo predšolski in osnovnošolski otroci iz družinskih okolij različnega jezikovnega in kulturnega izvora, so pogledi, stališča in pričakovanja staršev glede izobraževanja v manjšinskem jeziku raznoliki. Dogaja se, da prihaja tudi do nasprotnih izhodišč in mnenj, ki včasih otežijo izvajanje vzgojnih in učnih dejavnosti. Razlogov za to je lahko več in nekatere je treba verjetno pripisati dejstvu, da ima šolanje v manjšinskem jeziku svoje posebnosti. Za pripadnike manjšine so te posebnosti legitimne in čisto samoumevne, pripadniki večinske skupnosti pa jih vedno ne razumejo oziroma se jim zdijo pretirane ali neutemeljene. Za utrjevanje znanja slovenskega jezika je potrebno, da otroci preživljajo čim več časa v okoljih, v katerih se uporablja slovenščina. Slovenskim staršem, ki vpisujejo otroke v slovensko šolo z namenom, da njihovi otroci razvijejo čut narodne pripadnosti, se to priporočilo zdi samoumevno. Italijanski starši, pri katerih je glavni razlog izbire slovenske šole učenje slovenščine, pa menijo, da se s "popoldanskim" zahajanjem v slovenska društva in organizacije prikrajša otroka za spoznavanje italijanskega okolja in vključevanje vanj.

Ta nesoglasja lahko šola, in manjšina nasploh, rešuje z osveščanjem staršev o položaju in značilnostih slovenske manjšine, o potrebi po vrednotenju kulturne in jezikovne raznolikosti čezmejnega prostora med Italijo in Slovenijo in o promociji medkulturne vzgoje kot instrumenta za spoznavanje in priznavanje v okolju živečih skupnosti ter njihovo konstruktivno interakcijo.

4. Medkulturna vzgoja¹³ kot sredstvo za razvoj manjšinskih skupnosti

15

Vpetost slovenske šole v Italiji v lokalno in širše družbeno okolje se kaže tudi v njenem odnosu z italijansko šolo. V času izrazite povojne napetosti med večinsko in manjšinsko skupnostjo sta slovenska in italijanska šola delovali strogo ločeno. Med šolama ni bilo nikakršnega stika, tudi če sta imeli sedež v isti stavbi. Na italijanskih šolah poučevanje slovenskega jezika ni bilo predvideno in znanje tega je bilo med italijanskim prebivalstvom prava redkost. Po odobritvi državnega zakona 482/1999¹⁴ je prišlo do marsikaterih pobud, ki omogočajo učenje slovenščine v italijanskem šolskem okolju v različnih oblikah in na različnih stopnjah šolanja. Te pobude pa sodijo med dopolnilne dejavnosti in so vezane na razpoložljivost dodatnih finančnih sredstev.

Med prizadevanji za širjenje znanja slovenskega jezika in poznavanja slovenske kulture med šolajočo populacijo italijanskih šol si posebno pozornost nedvomno zasluži izkušnja italijanske večstopenjske šole Iqbal Masih iz Trsta, natančneje njene srednje šole prve stopnje "F. Rismondo", na kateri je slovenščina **del rednega predmetnika kot eden izmed tujih jezikov** od šolskega leta 2009/2010. Pobuda je nastala in se razvila v sodelovanju s sorodno slovensko večstopenjsko šolo Vladimirja Bartola in je prvi primer vključevanja pouka slovenščine v italijanski učni program. V sklopu te šolske mreže je prišlo tudi do sestave treh italijanskih učbenikov za poučevanje slovenščine kot J2.¹⁵

Sodelovanje med šolami s slovenskim in šolami z italijanskim učnim jezikom se je v zadnjih letih okrepilo. V nekaterih primerih se to sodelovanje uresničuje z udeležbo na skupnih projektih, v drugih pa prihaja do dolgoročnih načrtov, kot je na primer srednja šola prve stopnje "Nazario Sauro" v Miljah na Tržaškem, ki je s šolskim letom 2014/15 tudi sama vključila slovenščino v redni predmetnik v sodelovanju z večstopenjsko šolo Josipa Pangerca v Dolini. Na Videmskem pa si je dvojezična špeterska šola ustvarila tako visok ugled s tridesetletnim uspešnim delovanjem, da razmišljajo o uvajanju modela dvo- ali celo večjezičnega izobraževanja tudi v drugih obmejnih občinah videmske pokrajine. Omembe vredno je tudi stališče italijanske ministrice za šolstvo Stefanie Giannini, ki je med nedavnim uradnim obiskom v Gorici izjavila, da je uvedba pouka slovenščine na italijanskih šolah na Goriškem in v drugih obmejnih krajih dežele FJK "konkretna in uresničljiva utopija" (Primorski dnevnik 2015).

Ni naključje, da se zgornje pobude razvijajo zlasti v času, ko se zaradi priliva otrok priseljenih družin tudi italijanska šola sooča s pojavom večjezičnih in večkulturnih razredov in ko se kulturna in jezikovna raznolikost uveljavljata kot eno izmed glavnih načel, na katerega se sklicujejo razvojne smernice državne šole v Italiji (Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca 2007).

Znotraj teh novih medkulturnih dinamik se oblikujejo značilnosti izobraževanja v slovenskem jeziku v Italiji. Razmišljanja o vlogi slovenske šole in razvojnih smernicah slovenske narodne skupnosti v Italiji nasploh se zato razvijajo večinoma v medkulturni perspektivi. Vlasta Polojaz, na primer, izhaja iz predpostavke, da je slovenska šola v Italiji nastala in se ohranila kot sredstvo za izobraževanje Slovencev v maternem jeziku in utrjevanje narodne identitete; če pa šola iz sredstva postane cilj oziroma se ohrani le kot dokaz, da manjšina še vedno obstaja, se njen cilj stalnega razvoja manjšinske vitalnosti izjalovi, ker ne odgovarja potrebam manjšinskega prebivalstva (Polojaz 2013, 8). Podobno razmišlja tudi Sara Brezigar, ko glede širitve manjšine znotraj modela koncentričnih krogov trdi, da lahko postane pripadnik manjšine tudi nekdo, ki izhaja iz večinskega dela prebivalstva, če se s spoznavanjem in rabo manjšinskega jezika ter sprejemanjem kulturnih vrednot manjšinske skupnosti njej približa in postopoma vključi vanjo (Brezigar 2013, 101).

V obdobju hitrih globalizacijskih procesov so manjšinske skupnosti močno izpostavljene njihovim negativnim učinkom. Tem se lahko zoperstavijo, če zmorejo uveljaviti svojo kulturno in jezikovno posebnost v širšem družbenem kontekstu in svoja prizadevanja ne omejujejo na ohranjanje statusa quo. Pri širjenju medkulturnih odnosov ne gre torej za utapljanje posameznih narodnih značilnosti v neko nedefinirano mešanico kultur in jezikov, ampak za vrednotenje kulturne dediščine posamezne skupnosti in razvijanje njenih kulturnih potencialov v novih družbeno-ekonomskih okvirih.

4. Zaključek

Med pozitivne učinke procesa evropske integracije in čezmejnega povezovanja med Italijo in Slovenijo sodita postopno opuščanje logike etničnega ločevanja med slovensko in italijansko skupnostjo in posledično izboljšanje medkulturnih odnosov na narodnostno mešanem območju ob vzhodni italijanski meji.

Na področju izobraževanja so pozitivni premiki v smer razvijanja tesnejšega medkulturnega dialoga kar precej vidni. Prikazani podatki jasno kažejo na naraščanje zanimanja za vpis v slovenske vrtce in šole pri neslovenskih družinah. O vedno večjem številu odraslih, ki se iz različnih razlogov vpisujejo na tečaje slovenščine, pa potrjujejo zadnji podatki o učenju slovenščine kot drugega ali tujega jezika (Jagodic & Čok 2013).

Zadovoljstvo s širjenjem števila govorcev slovenskega jezika in poznavalcev slovenske kulture na eni strani, zbežnost ob potrebi po oblikovanju sodobnejših pedagoških prijemov in iskanju učinkovitejših didaktičnih pripomočkov na drugi ter zaskrbljenost zaradi nevarnosti zapostavljanja pomena narodnostne identitete na tretji so izraz različnih pogledov na vpisovanje otrok neslovenskih družin v slovenske izobraževalne ustanove v Italiji. Pojav heterogenih razredov kot posledica intenzivnejše interakcije med manjšinsko in večinsko skupnostjo

ter vključevanja pripadnikov priseljenjskih skupnosti v družbeno tkivo vzbuja v okviru manjšinskih ustanov marsikateri pomislek in občutke zaskrbljenosti glede ohranjanja in razvoja manjšinskih skupnosti v čezmejnem prostoru. Opozarja se na negativne učinke, ki jih lahko sprožijo sodobni pristopi obravnavanja vprašanj narodne identitete, in na nevarnost izginjanja osnovnega referenčnega konteksta, v okviru katerega manjšinska skupnost lahko poskrbi za vrednotenje in prenašanje lastne kulturne dediščine. Različni in povsem utemeljeni občutki, ki jih vzbujajo spremembe v narodnostni in jezikovni sestavi populacije vpisanih v šole s slovenskim oziroma dvojezičnim poukom v Italiji, dokazujejo, v kolikšni meri je problematika razvoja manjšinskih šol kompleksna in zahtevna.

Postavlja se torej vprašanje, kako lahko slovenska šola v Italiji ohrani in nadaljuje svoje poslanstvo izobraževanja v slovenskem jeziku in nadaljnega utrjevanja slovenske specifičnosti ob italijansko-slovenski meji v razmerah, ki jih oblikujejo globalizacijski in migracijski procesi. Izdelanih receptov nima nihče. Kar nekaj pa je primerov dobrih praks,¹⁶ ki se lahko razvijejo v koristna teoretična izhodišča in operativne pripomočke za učinkovito vodenje kulturno in jezikovno heterogenih razredov. V tej perspektivi se slovenske šole v Italiji lahko uveljavijo kot pravi laboratorij usvajanja večjezičnih veščin in razvijanja medkulturnih spretnosti v ožjem in širšem evropskem prostoru.

Opombe

- ¹ O vprašanju demografskih trendov znotraj slovenske narodne skupnosti v Italiji glej Jagodic (2011).
- ² O zgodovini slovenskega šolstva na sedanjem območju ob vzhodni meji med Italijo in Slovenijo glej Bogatec & Bufon (1996) in Bogatec & Bufon (1999).
- ³ Zaradi več kot stoletnega samo italijanskega šolstva in izrazitih političnih pritiskov v obdobju hladne vojne se je med prebivalstvom v Slovenski Benečiji utrnila močna navezanost na lokalne prvine, ki jo zaznamujeta identifikacija s slovenskim krajevnim narečjem in teritorialna pripadnost. Izbira dvojezičnega slovensko-italijanskega pouka je bila v danih razmerah ustrežnejša, saj je bila sprejeta kot dopolnitev in obogatitev izobraževalne ponudbe in ne kot alternativa obstoječemu šolskemu sistemu (Bogatec & Gruden, 2004c).

Zasebni dvojezični šolski center v Špetru je bil ustanovljen leta 1984 in leta 2001 je bil podržavljen z zaščitnim zakonom 38/2001. Srednja šola prve stopnje pa je bila ustanovljena leta 2007.
- ⁴ Za podatke o vpisih v italijanske šole glej Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia (2014, 249).
- ⁵ Slovenski raziskovalni inštitut SLORI je izvedel več raziskav o slovenski šoli v Italiji, ki vsebujejo podatke o narodnostni in jezikovni sestavi šolajoče populacije. Nakazana primerjava upošteva naslednje tri: prva je bila izvedena v letih 1995 (vrtci in osnovne šole) in 1997 (srednje šole prve in druge stopnje), druga je bila izpeljana v okviru projekta EVAŠOL2003 o vrednotenju šolskih storitev leta 2003, tretja pa sodi v projekt ŠOLA2010–2014. Pri prvih dveh so sodelovale družine vseh vpisanih na posameznih stopnjah šolanja: v šolskih letih 1994/95 in 1996/97 je bilo anketiranih 92 % družin od skupnih 1.360 oziroma 94 % od skupnih 1.313, v šolskem letu 2002/03 pa 75 % od skupnih 3.089. Tretja raziskava se nanaša na vpisane v 1. letnike posameznih stopenj šolanja v obdobju šolskih let 2010/11–2014/15 in vključuje podatke 89-odstotnega deleža družin od skupnih 4.152 predvidenih (Bogatec & Bufon 1996; Bogatec & Bufon 1999; Bogatec 2004a; Bogatec 2015a).

- ⁶ V mešanih zakonih se narodnosti staršev skoraj vedno razlikujeta: slovenska narodnost se prepleta z italijansko ali kako drugo narodnostjo v različnih kombinacijah. V to skupino pa sodijo tudi zakoni, v katerih se starša opredelita za isto dvojno narodnost, in sicer za slovensko in italijansko ali za slovensko in kako drugo. Neslovenski zakoni so večinoma italijanski, so pa tudi lahko zakoni priseljenih staršev drugih narodnosti.
- ⁷ Narodnostni izvor izraža narodno pripadnost obeh staršev in označuje družinsko narodnostno okolje, iz katerega izhaja otrok, ne določa pa avtomatično njegove narodne pripadnosti.
- ⁸ O spremembah v percepciji skupinske identitete Slovencev v Italiji glej Pertot & Kosic (2014).
- ⁹ Čezmejni Projekt EDUKA Vzgajati k različnosti/Educare alla diversità je financirala Evropska unija s Programom čezmejnega sodelovanja Slovenija–Italija 2007–2013. Pri projektu so sodelovale univerze in raziskovalne ustanove, združenja manjšinskih skupnosti z obmejnega območja in pokrajina Ravenna. Slovenski raziskovalni inštitut SLORI iz Trsta je bil pobudnik in vodilni partner projekta.
- Cilj projekta EDUKA je bilo ozaveščanje šolske populacije o temah medkulturne vzgoje in izobraževanja ter ustvarjanje znanja in orodij za vzgajanje k različnosti in razvijanje medkulturnega dialoga v šolah in na univerzah. Pri obravnavi večjezičnih in večkulturnih značilnosti slovensko-italijanskega čezmejnega prostora so prišle do izraza tako zgodovinske manjšine – slovenska in furlanska v deželi Furlaniji Julijski krajini (FJk) ter italijanska v Sloveniji – kot nove priseljske skupnosti. Načrtovane dejavnosti so bile namenjene vsem stopnjam šolanja. Dodatne informacije so dostopne na spletni strani www.eduka-itaslo.eu.
- ¹⁰ Ker šole niso bile izbrane z naključnim vzorčenjem, temveč so bile izbrane z izrazito prisotnostjo otrok različnega jezikovnega, kulturnega in narodnostnega izvora, pridobljenih podatkov ne moremo posploševati.
- ¹¹ Predstavljeni rezultati se nanašajo na kvantitativni del raziskave, ki temelji na odgovorih treh anketnih skupin: učenci, profesorji in starši.
- ¹² “Manjšinska” oziroma “večinska” šola je šola, na kateri potekajo učne dejavnosti v jeziku, ki je v okviru države obravnavan kot manjšinski oziroma večinski. Manjšinske šole so šole s slovenskim učnim jezikom v Italiji in šole z italijanskim učnim jezikom v Sloveniji.
- ¹³ O teoretskih izhodiščih in smernicah medkulturne vzgoje glej Mikolič, Pertot, & Zudič Antonič (2006), Bogatec (2008), Bogatec & Zudič Antonič (2012).
- ¹⁴ Okvirni zakon o varstvu zgodovinskih jezikovnih manjšin v Italiji 482/1999 spodbuja šole k učenju jezikov zgodovinskih manjšin v Italiji in spoznavanju njihovih kulturnih tradicij.
- ¹⁵ O tem, kako učenci in starši doživljajo to izkušnjo, je ravnokar v teku raziskava, ki jo izvajata Sklad Libera in Zore Polojaz ter Slovenski raziskovalni inštitut SLORI iz Trsta.
- ¹⁶ Poleg omenjenih pobud lahko navedemo tedenska bivanja učencev v Republiki Sloveniji, ki jih šole različne stopnje prirejajo tudi v okviru izmenjav s sorodnimi ustanovami v matični domovini, specifične izobraževalne projekte za učno osebje o metodoloških in didaktičnih vidikih poučevanja slovenščine kot J2 v FJk (Strani 2011) ali pa izdajo priručnikov za starše o govornem razvoju dvojezičnih otrok (Pertot 2004, Pertot 2011).

Literatura in viri

- Bogatec, N. & Bufon, M., 1996. *Slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini: vrtci in osnovne šole*. Slori, Trst.
- Bogatec, N. & Bufon, M., 1999. *Slovenske šole v tržaški in goriški pokrajini: nižje in višje srednje šole*. Slori, Trst.
- Bogatec, N., 2004a. *Slovenska državna šola v Italiji pod drobnogledom: rezultati projekta o vrednotenju šolskih storitev - EVAŠOL 2003/La scuola statale slovena in Italia al microscopio: risultati del progetto di valutazione dei servizi scolastici - EVAŠOL 2003*. Slori, Trst.
- Bogatec, N., 2004b. *Slovene: The Slovene Language in Education in Italy*, Regional Dossiers Series. 2nd ed. Mercator-Education, Ljouwert/Leeuwarden.
- Bogatec, N., & Gruden, Ž., 2004c. Jezik, okolje in šola. V S. Pertot (ur.). *Otroci in starši na poti do slovenščine*. Slori, Trst, 53–84.
- Bogatec, N. 2008. Učinki večetničnega okolja na osnovno šolanje/Effetti dell'ambiente multietnico sull'istruzione primaria. V N. Bogatec, M. Kravos & V. Lokar (ur.). *Projekt Mozaik/Progetto Mosaico: Učinki večetničnega okolja na osnovno šolanje/Effetti dell'ambiente multietnico sull'istruzione primaria*. Sklad/Fondazione Libero in Zora Polojaz, Šolska mreža Projekt Mozaik/Rete di scuole Progetto Mosaico, Slori, Trst, 34–173.
- Bogatec, N., 2010. *Projekt šola 2010: predstavitev rezultatov*, <http://www.slori.org/detail.php?lang=slo&t=progetti&id=105> (7. 5. 2015).
- Bogatec, N., 2011. *Projekt šola 2011: predstavitev rezultatov*, <http://www.slori.org/detail.php?lang=slo&t=progetti&id=105> (7. 5. 2015).
- Bogatec, N., 2012. *Za dobro počutje naših malčkov*. Primorski dnevnik, 26. 02. 2012, ZTT, Trst.
- Bogatec, N. & Zudič Antonič, N. (ur.), 2012. *Medkulturna vzgoja v šoli: izhodišča in smernice/L'educazione interculturale a scuola: principi e linee guida*, http://www.eduka-itaslo.eu/uploads/analize_slo/uploadsanalize_slo18.pdf#ZS_iztocnice-linee_guida_SLO.pdf (7. 5. 2015).
- Bogatec, N., 2013. *Izobraževanje v slovenskem jeziku v Italiji. Koledar ... za leto, 2013*, Goriška mohorjeva družba, Gorica, 278–284.
- Bogatec, N., 2014. Medkulturna vzgoja in izobraževanje v čezmejni perspektivi. V N. Bogatec & N. Zudič Antonič (ur.), *Vzgajati k različnosti: interdisciplinarna primerjalna raziskava med Italijo in Slovenijo*. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Koper/Capodistria, 23–53.
- Bogatec, N. & Zudič Antonič, N. (ur.), 2014. *Vzgajati k različnosti: interdisciplinarna primerjalna raziskava med Italijo in Slovenijo*. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Koper/Capodistria.

- Bogatec, N. & 2015a. *Izobraževanje v slovenskem jeziku v Italiji. Koledar ... za leto, 2015*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 268–277.
- Bogatec, N., 2015b. *Projekt o spremljanju narodnostnih in jezikovnih značilnosti otrok, vpisanih v vrtce in šole s slovenskim učnim jezikom v tržaški in goriški pokrajini in v večstopenjsko šolo s slovensko-italijanskim učnim jezikom v Špetru, 2010–2014*. Slori, (neobjavljeno gradivo), <http://www.slori.org/detail.php?lang=slo&t=progetti&id=105> (7. 5. 2015).
- Brezigar, S., 2013. Ali se slovenska jezikovna skupnost v Furlaniji Julijski krajini lahko širi? Poučevanje in učenje slovenščine med večinskim prebivalstvom kot perspektiva za dolgoročno ohranjanje manjšinskega jezika. V D. Jagodic & Š. Čok (ur.). *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine*. Ciljno začasno združenje "JEZIK-LINGUA", Trst, 97–119.
- Brint, S., 2011. *Scuola e società*. Il Mulino, Bologna.
- Jagodic, D., 2011. Problematika številčne opredelitve Slovencev v Italiji: pregled demografskih ocen in analiza glavnih metodoloških zadreg. V J. Malačič & M. Gams (ur.). *Soočanje z demografskimi izzivi v Evropi: zbornik 14. mednarodne multikonference Informacijska družba - IS 2011, 10.–11. oktober 2011: zvezek B/Facing demographic challenges: proceedings of the 14th International Multiconference Information Society - IS 2011, October 10th-11th, 2011*. Ljubljana, Slovenia: volume B, 50–55.
- Jagodic, D. & Čok, Š. (ur.), 2013. *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine*. Ciljno začasno združenje "JEZIK-LINGUA", Trst.
- Mezgec, M., 2013. Težave, uspehi in primeri dobrih praks pri poučevanju slovenščine kot drugega/tujega jezika pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine: Rezultati poglobljenih intervjujev z učitelji. V D. Jagodic & Š. Čok (ur.). *Med drugim in tujim jezikom: poučevanje in učenje slovenščine pri odraslih v obmejnem pasu Furlanije Julijske krajine*. Ciljno začasno združenje "JEZIK-LINGUA", Trst, 71–96.
- Mikolič, V., Pertot, S. & Zudič Antonič, N. 2006. Med kulturami in jeziki/Tra lingue e culture. *Annales*, Koper/Capodistria.
- Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca, 2007. *La via italiana per la scuola interculturale e l'integrazione degli alunni stranieri*. http://hubmiur.pubblica.istruzione.it/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/cecf0709-e9dc-4387-a922-eb5e63c5bab5/documento_di_indirizzo.pdf (7. 5. 2015).
- Pertot, S., 2004. *Dvojezični otrok: priročnik za starše/Il bambino bilingue: manualetto per i genitori*. Slori, Zavod za slovensko izobraževanje, Špeter-Trst.
- Pertot, S., 2009. Slovensko šolstvo v Italiji: Primerjalna študija. V L. Čok (ur.). *Izobraževanje za dvojezičnost v kontekstu evropskih integracijskih procesov*. Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Založba Annales, Koper, 191-204.

- Pertot, S., 2011. *Dvojezično otroštvo: navodila za uporabo/L'infanzia bilingue: istruzioni per l'uso*. Ciljno začasno združenje JEZIK-LINGUA, Trst.
- Pertot, S. & Kosic, M. (ur.), 2014. *Jeziki in identitete v precepu: mišljenje, govor in predstave o identiteti pri treh generacijah maturantov šol s slovenskim učnim jezikom v Italiji*. Slori, Trst.
- Polojaz, V., 2013. Novi izzivi za slovensko šolo. V *Slovenska šola v Italiji. Mladika*, 8 (posebna priloga). Trst.
- Primorski dnevnik, 2015. Slovenščina na italijanskih šolah "uresničljiva utopija" <http://www.primorski.it/stories/gorica/252500/> (7. 5. 2015).
- Regione Autonoma Friuli Venezia Giulia, 2014. *Regione in cifre*, Trieste.
- Slovenska šola v Italiji, 2013. V *Mladika*, 8 (posebna priloga). Trst.
- Strani, P. (ur.), 2011. *Šola na obronkih slovenščine: metodološki in didaktični vidiki poučevanja slovenščine kot drugega ali tujega jezika v Furlaniji Julijski krajini*. Državna Agencija za razvoj šolske avtonomije (A.N.S.A.S.), Območna enota za Furlanijo Julijsko krajino, Trst.
- Stranj, P., 1992. Povojni razvoj manjšinskega in večinskega šolstva na obeh straneh italijansko-jugoslovanske meje. *Annales* 2, 231–238.
- Zakon 482/1999. *Norme in materia di tutela delle minoranze linguistiche storiche*. Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana 297/1999 (20. december 1999), [hppt://www.normattiva.it](http://www.normattiva.it) (12. julij 2014).